

Ногінська Аліна Олександрівна
Кандидат педагогічних наук, доцент
Одеський державний аграрний університет

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАГІСТРА-АГРАРІЯ ЯК МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА

У статті розкриті особливості професійного становлення магістра-аграрія як майбутнього викладача у вищих закладах освіти. Вивчено рівні та стадії професійного становлення педагога. Висвітлений досвід впровадження методів навчання для професійного становлення магістра-аграрія.

Ключові слова: професійна спрямованість, професійний розвиток, професійне становлення.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі в умовах реформування вищої освіти особливої актуальності набуває проблема професійного становлення магістра-аграрія як майбутнього викладача у вищих закладах освіти. Для професійного становлення магістра-аграрія недостатнім є озброєння його знаннями, уміннями і навичками. Сьогодні вимагає вміння практично вирішувати професійні проблеми, які пов'язані з різними аспектами його діяльності. Ефективність професійного становлення магістра-аграрія полягає в діалектичній єдності процесу навчання і виховання, забезпеченні тісного взаємозв'язку професійного навчання з практикою.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Проблематика підготовки магістра як майбутнього викладача стала об'єктом багатьох наукових досліджень педагогів, психологів, філософів. Так проблеми професійного становлення викладача вищого закладу освіти вивчали Г. П. Васянович, С. У. Гончаренко, В. М. Гриньова, Р. С. Гуревич, І. А. Зязюн, М. П. Козирев, Т. П. Приходько, С. О. Сисоєва, М. І. Сметанський, В. І. Шахов, О. В. Шестопалюк та ін. Проблеми професійного розвитку вирішували А. О. Деркач, Е. Ф. Зеєр, Є. О. Клімов, Т. В. Кудрявцев, Н. В. Кузьміна, А. К. Маркова, Л. М. Мітіна та ін. Вимоги до діяльності й особи викладача досліджувалися Н. В. Кузьміною, В. О. Сластьоніним, В. Д. Шадриковим.

Аналіз наукової літератури показує що проблема професійного становлення магістра-аграрія як майбутнього викладача у вищих закладах освіти не одержала в педагогічній літературі достатнього теоретичного висвітлення й ефективного практичного здійснення. Оцінюючи освітній рівень магістрів-аграріїв, простежується невтішна ситуація: якщо фаховий рівень випускників вищих закладів освіти певним чином відповідає кваліфікаційним вимогам, то педагогічні знання і навички розвинені недостатньо. У процесі дослідження виявлено суперечності між потребою вищої школи в удосконаленні процесу професійного становлення магістрів-аграріїв і відсутністю його теоретико-методологічного забезпечення.

Метою статті є аналіз досліджень професійного становлення фахівців в умовах вищого закладу освіти та висвітлення досвіду впровадження навчальних методик щодо підготовки магістрів-аграріїв як викладачів вищої школи.

У контексті європейської інтеграції вищої освіти України виховання студентів різних курсів потребує нового підходу до науково-педагогічного процесу. Сьогодення вимагає перегляду навчальних методик щодо підготовки магістрів-аграріїв. В законі України «Про вищу освіту» зазначено, що випускник магістратури – висококваліфікований фахівець, затребуваний підприємствами будь-якої сфери діяльності та форм власності, а також органами виконавчої та законодавчої влади, який може займатися науковою та викладацькою діяльністю у вищих навчальних закладах. Випускник магістратури – це професіонал у обраній спеціалізації, більш підготовлений до професійної діяльності, ніж бакалавр. Магістратура необхідна людині для того, щоб у неї було право займати керівні посади. Для людей з дипломом магістра професійне зростання буде швидким, навіть за умови високої конкуренції. Магістратура значно підвищує шанси на працевлаштування за фахом в аналітичні та дослідницькі центри, великі корпорації. Цей диплом обов'язково потрібно мати особам, які планують вступати до аспірантури або зайнятися викладацькою діяльністю. На наш погляд, професійне становлення магістра-аграрія, як викладача вищого навчального закладу, починається вже в процесі навчання в магістратурі. Тривалий час недостатньо уваги приділялося педагогічній підготовці магістрів-аграріїв. Це призвело до того, що випускники-відмінники технічних кафедр мали недостатню педагогічну і психологічну підготовку.

Професійне становлення магістра-аграрія залежить від професійної спрямованості. Варто погодитися з думкою дослідників Л.Г.Подольак, В.І. Юрченко, які стверджують, що професійна спрямованість особистості передбачає розуміння і внутрішнє прийняття нею цілей і завдань професійної діяльності, а також співзвучних з нею інтересів, настанов, переконань і поглядів. Під час навчання в магістратурі студент набуває професійної спрямованості. Перспектива близького закінчення навчання в магістратурі формує чіткі практичні настанови на майбутній різновид діяльності, ототожнення себе з майбутньою професією. Можна виділити загальні тенденції професійного становлення магістра-аграрія як майбутнього фахівця, а саме: завершується процес професійного самовизначення; збагачується життєвий і професійний досвід, розвиваються необхідні професійні цінності; підвищуються почуття обов'язку й відповідальності, самостійність і самоконтроль; зростає рівень домагань магістра-аграрія в сфері майбутньої професії, формуються мотиви професійного самоствердження і самореалізації; підвищується роль самоосвіти і самовиховання в професійному становленні [6, с. 81].

Найбільш поширеною є концепція професіонального становлення розроблена Є.О.Клімовим. Дослідник виділяє сім стадій професіонального розвитку та становлення особистості, а саме: опанта (етап вибору професії); адепта (етап прихильності до професії та її освоєння, навчання в спеціалізованому закладі); адаптації («звикання» молодого фахівця до роботи); інтернала (особистість є досвідченим працівником, який може самостійно й успішно справлятися з основними професійними функціями); майстерності (працівник знайшов свій індивідуальний, неповторний стиль діяльності, він має підстави вважати себе незамінним працівником); авторитет (майстер своєї справи, широко відомий у своєму колі чи за його межами, професійно-виробничі завдання він вирішує успішно за рахунок великого досвіду, уміння організувати свою роботу, оточити себе помічниками); наставник (фахівець є авторитетним майстром, він передає досвід молодим, стежить за їх ростом, його життя наповнене осмисленою перспективою) [4, с. 248-251].

Аналіз даної концепції стадій професійного розвитку та становлення дає можливість констатувати, що вже навчаючись в магістратурі студент проходить три стадії: стадію опанта, адепта і адаптацію. Як

показують статистичні дослідження, незважаючи на вступ особистості до певного закладу освіти, часто стадія оптанта, а саме вибору професії, завершується тільки при вступі до магістратури, а інколи і пізніше. Стадія адепта для магістра-аграрія – це формування прихильності до професії та визначення з подальшим напрямом практичної, наукової та викладацької діяльності. Професійна та педагогічна практика сприяють адаптації магістра-аграрія до роботи.

Схожі етапи професійного становлення особистості виокремлює Е. Ф. Зеєр. Він є засновником наукової школи, яка досліджувала цілісний і безперервний процес становлення особистості в професійно-освітньому просторі. На його думку особистість в процесі професійного становлення проходить такі етапи: оптація (формування професійних намірів), професійна підготовка, професійна адаптація, первинна і вторинна професіоналізація та професійна майстерність. За цією класифікацією магістр-аграрій проходить етапи оптація (формування професійних намірів), професійна підготовка, професійна адаптація [3, с. 125].

Інший підхід до виділення основних етапів професійного становлення використав А.О.Деркач. Він довів, що аналіз професійного становлення викладачів вищої школи можна здійснювати з позиції становлення його науково-педагогічної діяльності, яку він визначає як поетапний процес переходу від репродуктивного рівня розвитку науково-педагогічної діяльності до креативного. В результаті А.О.Деркач виділяє такі етапи: адаптаційно-мотиваційний (характеризується переходом від репродуктивного рівня професійної діяльності до адаптивного, ідентифікацією соціальної ролі викладача, осмислення сутнісної характеристики науково-педагогічної діяльності як феномена); аналітико-пошуковий етап (характеризується переходом від адаптивного до евристичного рівня, оволодіння механізмів науково-педагогічної діяльності з пошуком і затвердженням свого стилю діяльності, виникненням концептуальної позиції вченого-педагога); індивідуально-рефлексивний (характеризується переходом від евристичного рівня професійної діяльності до креативного й подальшої його підтримки, реалізацією авторської концептуальної позиції вченого-педагога). За цією класифікацією магістр-аграрій проходить етап адаптаційно-мотиваційний [1, с. 295].

Вітчизняний психолог А.К. Маркова виділяє наступні рівні професійного становлення фахівця: допрофесіоналізм (включає етап первинного ознайомлення із професією); професіоналізм (складається із трьох етапів: адаптації до професії, самоактуалізації у ній та вільного володіння професією у формі майстерності); суперпрофесіоналізм (складається із етапів: вільного володіння професією у формі творчості, оволодіння суміжними професіями та творчим самопроєктуванням себе як особистості); непрофесіоналізм (виконання праці за професійно перекрученими нормами на фоні деформації особистості); післяпрофесіоналізм (завершення професійної діяльності). В даній класифікації рівнів професійного становлення фахівця простежуються певні закономірності: перші стадії включають знайомство з професією, адаптацію до професійної діяльності; наступні – розвиток професійної компетентності, професійної зрілості через виникнення індивідуального стилю професійної діяльності; останні – зменшення професійної активності та завершення професійної діяльності). Магістр-аграрій проходить перший рівень професійного становлення [5, с. 56-57].

Науковець О.О.Євдокімова узагальнила існуючі підходи і виділила такі основні етапи професійного становлення особистості: етап адаптації (виділяється у всіх запропонованих періодизаціях); етап професіоналізації (виділений на основі підходу Е.Ф. Зеєра, що визначає його як етап первинної й вторинної професіоналізації; у дослідженні А.К.Маркової цей період представлений як етап самоактуалізації у процесі; за Є.О.Клімовим – стадія інтерналу); етап професійної майстерності (ідентичний виділений Е.Ф. Зеєром; виходячи з періодизації запропонованої А.К.Марковою, відображає інтеграцію таких етапів: гармонізацію людини з професією; перетворення, збагачення людиною своєї професії, вільне володіння декількома професіями, творче самовизначення себе як особистості; за Є.О.Клімовим поєднання стадій майстерності, авторитету й наставника) [2, с. 311].

Професійне становлення викладачів вищої школи набуває свого розвитку на основі конструювання продуктивної, творчої, а не адаптивної, репродуктивної діяльності. Рішення творчих завдань з самого початку навчання утворює об'єктивну основу співпраці всіх учасників, які не володіють можливістю самостійного рішення, і водночас створює потужний стимул для становлення індивідуальної саморегуляції діяльності що засвоюється.

На етапі навчання в магістратурі роль викладача полягає у розкритті перед майбутнім фахівцем різноманітних можливостей освоєння професії та подальшого професійного становлення. Викладач повинен запропонувати такі навчальні методики, які б сприяли розкриттю його творчого потенціалу, унікальності й оригінальності самовираження у діяльності. У професійному становленні майбутнього фахівця вирішальною може бути його особиста позиція, ставлення до професійної діяльності. Зважаючи на те, що знання в сучасному суспільстві дуже швидко застарівають, магістра-аграрія потрібно навчити здобувати необхідну інформацію самостійно. Це вимагає від викладачів вищих закладів освіти не лише

глибоких знань із певної галузі, а й постійної готовності до їх поповнення, обізнаності з результатами наукових досліджень у відповідній галузі, уміння відбирати найсуттєвішу інформацію для занять, знаходити найефективніші, найдоцільніші методичні прийоми.

Для оцінки ефективності впровадження навчальної методики з метою виявлення професійної спрямованості магістрів-аграріїв було проведено анкетування. Основу анкети склали такі критерії, як бажання займатися науковою та викладацькою діяльністю, бажання працювати в аграрній сфері. Результати анкетування засвідчили, що процент магістрів-аграріїв, які бажають займатися науковою та викладацькою діяльністю склав – 46%, а 34% магістрів-аграріїв бажають працювати в аграрній сфері, 20% – не визначились.

Ознайомлення магістрів-аграріїв з особливостями педагогічної діяльності відбувається в рамках дисципліни «Педагогіка вищої школи» та проходженням педагогічної практики. Якщо в аграрному вищому закладі освіти студенти-бакалаври вивчають дисципліни пов'язані з майбутньою аграрною діяльністю, то навчання в магістратурі передбачає крім поглибленого вивчення дисциплін пов'язаних з аграрною сферою, вивчення дисциплін спрямованих на формування у магістрів-аграріїв готовності до педагогічної діяльності. Формуванню науково-педагогічній професійній спрямованості магістрів-аграріїв відбувалося в процесі вивчення дисципліни «Педагогіка вищої школи». Проведення семінарських занять у формі інтелектуальних, ділових ігор та вікторин сприяло оволодінню практичними навичками з методики викладання.

Впровадження в курс дисципліни «Педагогіка вищої школи» інтелектуальних ігор, вікторин, ділових ігор показало свою результативність, яка була висвітлена в попередніх публікаціях. Професійному становленню магістрів-аграріїв сприяло проведення заняття в формі ділової гри. Магістри-аграрії агробіотехнологічного факультету ОДАУ проводили ділову гру зі студентами бакалаврами четвертого курсу навчання цього ж факультету. Ділова гра сприяла кращому засвоєнню теми «Гендерні відмінності» в курсі «Соціологія» бакалаврами-аграріями. Заняття у студентів бакалаврів проводили магістри-аграрії. Проведення занять вимагало ретельної підготовки магістрів-аграріїв. Їм необхідно було розробити план проведення заняття, пригадати знання з курсу «Соціологія».

У ході практичного завдання були обговорені такі питання: як жінці, працюючи в чоловічому колективі в умовах жорсткого підприємницького середовища, не втратити своїх традиційно жіночих якостей: доброти, відкритості, співчуття; особливості кар'єри жінки-аграрія; чи можна стверджувати, що у жінки і у чоловіка, працюючих у аграрній сфері, нерівні кар'єрні можливості; як поводитися в ситуації, коли жінка-аграрій, яка стверджується в кар'єрі, відчуває іронічне відношення до неї з боку чоловіків.

Студенти констатували, що в боротьбі за свої права жінка-аграрій частіше за все обирає пасивну стратегію, яка будується на постійному доказі своєї потрібності. Часто можна спостерігати, коли жінка стає професіоналом в аграрній галузі, але не просувається кар'єрними сходами. Чоловікові влада потрібна як засіб, що дає можливість впливати і домінувати, а жінки бачать владу як знаходження сили для подальшої роботи, вони більш демократичні, менше демонструють свій статус.

На другому етапі було з'ясовано, які особливості свідомості і світогляду заважають жінці-аграрію при виконанні нею виробничих функцій: 1) внаслідок заниженої самооцінки і підвищеної самокритичності жінки пізніше, ніж чоловіки, вирішують присвятити себе виробничій діяльності, рідше ніж вони прагнуть отримати високий соціальний статус, престижні посади і цінують в кар'єрі можливість особистого росту самореалізації; 2) жінка-аграрій менш схильна використовувати неофіційні відношення, взаємну підтримку – те, що прийнято за норму у чоловіків; 3) в силу культурних стереотипів жінка мириться з підлеглою роллю в родині і на роботі, тоді як для чоловіків є звичною роль голови сім'ї, захисника; 4) жінка-аграрій має постійно доводити собі та навколишнім, що вона здатна виконувати свою роботу і відповідати посаді, яку вона обіймає, тоді як чоловікові доводити це зазвичай не потрібно; 5) незважаючи на свою емоціональність, жінка-аграрій без ілюзій сприймає життя, водночас вона прагне якомога краще виконати свою роботу і не завжди шукає особистої вигоди; 6) жінки не люблять ризику, уникають нової роботи, бояться з нею не впоратися; 7) жінки емоційніші за чоловіків, більш боляче реагують на критику, грубощі й особисті образи. Зваживши на всі особливості світогляду і свідомості жінки при виконанні нею виробничих функцій, студенти констатували, що, працюючи у змішаному колективі, завжди потрібно враховувати ці якості жінки-аграрія.

У ході проведення заняття були розглянуті особисті і ділові якості керівників-жінок і керівників-чоловіків аграрної галузі за такими пунктами: властивості особистості; напрямок прийняття рішення; прийняття рішень в умовах ризику; вплив віку на прийняття рішення; поведінка в ситуації прийняття управлінського рішення; поведінка в ситуаціях, що потребують покарання підлеглих.

На наступному етапі роботи групу було поділено на дві команди. Одна команда працювала над особистими та діловими якостями керівника-чоловіка, а інша – керівника-жінки аграрної галузі. По закінченні роботи представники обох команд доповіли про результати спільної праці.

Перша команда визначила особливості керівника-чоловіка. В результаті були визначені наступні властивості особистості керівника-чоловіка: чоловікам не властиво вважати свої дії та зусилля визначальними факторами в організації професійної діяльності, в тому числі і в процесі прийняття рішення; середній показник інтелекту більш високий, ніж у жінки; більш схильні до ризику, у побудові планів і їх реалізації схильні довіряти більше логіці (теорії), ніж інтуїції; більш схильні до радикальних змін; краще переносять короточасні фізичні навантаження і психічні стреси. Напрямок прийняття рішення: спрямований на перебудову сфери правил та норм. Прийняття рішень в умовах ризику: більш схильні до ризику у прийнятті рішень, що обумовлено їх більшою агресивністю та більш вираженою потребою у зверхності, самоствердженні, незалежності; більш наполегливі, напористі в діях. Вплив віку на прийняття рішень: з віком керівники-чоловіки менше схильні до ризику; частіше приймають імпульсивні рішення. Поведінка в ситуації прийняття управлінського рішення: прагнуть об'єктивно виявити міру провини та відповідальності; в рішеннях виходять до інтересів справи; більше спираються на власні думки і почуття; опора переважно на власні думки і враження. Поведінка в ситуаціях, що потребують покарання підлеглих: частіше застосовують адміністративні заходи; не мають потреби «звітувати» про мотиви вибору рішення; частіше посиляються на логіку і об'єктивні умови, що вплинули на прийняття рішення.

Друга команда визначила особливості жінки-керівника аграрної галузі. Результати обговорення були наступні. Властивості особистості: жінки-керівники вважають, що результати їх діяльності залежать від них самих, їх власних здібностей і зусиль; відповідальність за важливі справи, успіхи і невдачі вони приписують зовнішнім факторам (іншим людям, об'єктивним умовам, долі); більш охоче діляться інформацією; прагнуть до конкретної вигоди, поведінка більш ситуативна, ніж у чоловіків; краще справляються із тривалим впливом несприятливих факторів. Напрямок прийняття рішення: направлені на перебудову сфери відношень. Прийняття рішень в умовах ризику: вибирають більш обережні стратегії прийняття рішення; в умовах ризику росте готовність до прийняття рішення. Вплив віку на прийняття рішень: у жінок на всьому віковому діапазоні (від 21 до 50 років) переважають обережні й урівноважені рішення. Поведінка в ситуації прийняття управлінського рішення: більш уважне ставлення до людей; частіше виправдовують своїх підлеглих і колег; при рішенні майже завжди прагнуть до мирного вирішення конфліктів; частіше спираються на емпатію – сприйняття думок і почуттів оточуючих людей. Поведінка в ситуаціях, що потребують покарання підлеглих: частіше застосовують заходи морального і психологічного впливу; перебирають більше варіантів можливих рішень, при цьому спираються на свою інтуїцію.

Викладач спрямовував команди на спільну роботу. Система завдань, які використовувались в процесі практичного заняття, була побудована на принципі діалогічності, який надав змогу осмислювати відносність і багатомірність світу, тримати в полі зору можливі альтернативи. Діалог на занятті був побудований не на дидактичних принципах засвоєння, повторенні і закріпленні навчальних знань і умінь, а на організації взаємодії викладача і студента, студента і студента.

Позитивно сприймали конкурси, в яких потрібно було переконати підлеглий-жінці керівника-чоловіка надати їй три дні відгулів, та навпаки керівника-жінку підлеглий-чоловік переконував у необхідності скоротити йому робочий день на 15 хвилин.

Магістри-аграрії, які виступили в ролі наставників у проведенні ділової гри зробили певні висновки з проведених конкурсів та наголосили на тому, що незалежно від статі завжди потрібно пам'ятати про культуру спілкування та толерантне ставлення до колег.

Після проведеної ділової гри був проведений семінар-бесіда з магістрами-аграріями, під час якого студенти поділилися своїми враженнями від проведеного ними заняття. Магістри-аграрії самостійно проаналізували проведене заняття, виявили позитивний педагогічний досвід, який вони набули та обговорили певні невдачі моменти.

Проведена ділова гра сприяла професійній спрямованості магістрів-аграріїв та допомогла визначитися з подальшим вибором в професійній сфері: науково-педагогічній та навчання в аспірантурі чи суто виробничого спрямування за обраним фахом. Магістри-аграрії активно вплинули на навчально-виховний процес студентів-бакалаврів. Було виявлено, що проведення ділової гри магістрами-аграріями, допомогло визначитися з подальшим професійним вибором бакалаврів-аграріїв: навчання в магістратурі чи праця в аграрній галузі.

Внаслідок повторного анкетування було виявлено збільшення кількості студентів, які визначилися з подальшим професійним становленням. А саме: процент магістрів-аграріїв, які бажають займатися науковою та викладацькою діяльністю склав – 52%, кількість магістрів-аграріїв, які бажають працювати в аграрній сфері склала – 38%, магістри-аграрії, які не визначилися – 10%.

Висновок. Таким чином, професійне становлення магістрів-аграріїв відбувається більш ефективно, коли студенти залучаються до проведення практичних занять з бакалаврами-аграріями. У магістрів-аграріїв з'являється відповідальність не тільки за себе, але і за інших, підвищується соціальна значущість

педагогічної діяльності. Можна стверджувати, що професійне становлення магістрів-аграріїв у вищому закладі освіти залежить від рівня розвитку їх пізнавальних властивостей, таким як, наполегливість, самовладання, емоційна стійкість. Величезний вплив на професійне становлення магістрів-аграріїв у вищих закладах освіти мають: професійна спрямованість, значимість навчальної задачі і власна активність. Стан психологічної готовності магістрів-аграріїв до професійної діяльності на різних етапах навчання визначають їх мотиваційні і інтелектуальні особливості.

Список використаних джерел

1. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / А. А. Деркач. – Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2004. – С. 295.
2. Євдокімова О. О. Етапи професійного становлення викладачів вищої школи і їх психологічні характеристики / О. О. Євдокімова // Проблеми сучасної психології: Зб. наук. пр. – Випуск 8. – Кам'янець-Подільськ: Кам'янець-Подільський національний університету імені Івана Огієнка та Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України, 2010. – С. 308-319.
3. Зеер Э. Ф. Психология профессионального образования / Э. Ф. Зеер. – Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – С. 125.
4. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения: учеб. пособие / Е. А. Климов; – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – С. 248-251.
5. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – С. 56-57.
6. Подоляк Л. Г. Психология вищої школи: навч. посб. для магістрантів і аспірантів / Л. Г. Подоляк, В. І.Юрченко. – К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. – С. 81.